

UDC: 347.9(042)(575.1)
ORCID: 0000-0002-0774-6661

ONLAYN SUD MAJLISLARI FUQAROLIK SUD MAJLISLARINI VIRTUALLASHTIRISHNING YANGI BOSQICI

Pirmatov Otabek Shavkatovich,
TDYU “Fuqarolik protsessual va
iqtisodiy protsessual huquqi” kafedrası dotsenti v.b.,
yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD),
e-mail: pirmatov.otabek.89@inbox.ru

Annotatsiya. Mazkur maqolada mamlakatimizda sud majlislarini videokonferensaloqa rejimi bilan birgalikda onlayn tartibda amalga oshirish tartibini joriy etish masalalari yoritilgan. Onlayn sud majlislari Covid-19 pandemiyasi sharoitida fuqarolarimizdan uydin turgan holda, o'z huquq va manfaatlarini himoya qilishi, taraflar sud majlisida o'z uyidan, ish joyidan turib ishtirok etishi mumkinligi ta'kidlangan. Xorijlik olimlarning sud majlislarini onlayn tartibda olib borish to'g'risidagi fikrlari bayon etilgan. Shuningdek, mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasi uchun noodatiy bo'lgan sinxron, nosinxron sud majlislarini o'tkazish tartibi tahlil qilingan. Shu bilan birgalikda, onlayn sud majlislarining videokonferensaloqadan ustun jihatlari yoritib berilgan. AQSH, Fransiya, Angliya, Qozog'iston Respublikasi, Fransiya kabi mamlakatlar sudlarining maxsus platformalarida onlayn sud majlislari olib borish jarayoni yoritilgan. Onlayn sud muhokamalari odil sudlovga erishishni osonlashtiradi, nizolarni tezroq hal qilish imkonini beradi, sud jarayonini onlayn rejimga o'tkazish orqali sud xarajatlarini tejashga yordam beradi. Bundan tashqari, sudyalalar uchun sud qarorlari loyihasini ishlab chiqishda ko'maklashishi, natijada sudyaning ish yuklamasi kamayishi, onlayn sud xizmatlari sifatini baholash yoki tahlil qilish imkonini berishi to'g'risida fikrlar bildirilgan.

Kalit so'zlar: onlayn sud majlisi, E-litigation, videokonferensaloqa, sud platformasi, E-court, elektron sud.

СУДЕБНОЕ ЗАСЕДАНИЕ В РЕЖИМЕ ОНЛАЙН - НОВЫЙ ЭТАП ВИРТУАЛИЗАЦИИ ГРАЖДАНСКОГО СУДОПРОИЗВОДСТВА

Пирматов Отабек Шавкатович,
доктор философии по юридическим наукам (PhD),
и.о. доцента кафедры «Гражданское процессуальное и
экономическое процессуальное право»
Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация. В данной статье рассматривается вопрос внедрения в нашей стране проведения судебных заседаний в режиме онлайн, в том числе в режиме видеоконференцсвязи. Было подчеркнуто, что судебные заседания в режиме онлайн позволяют нашим гражданам защищать свои права и законные интересы из дома в условиях пандемии Covid-19. Утверждается, что на судебных заседаниях в режиме онлайн стороны могут присутствовать на судебном заседании из своего дома или с места работы. Изложены мнения ученых зарубежных стран о проведении судебных заседаний в режиме онлайн. Также в данной статье проанализирован необычный для Республики Узбекистан порядок проведения синхронных и не синхронных судебных заседаний. В то же время освещаются аспекты судебных заседаний в режиме онлайн, которые имеют приоритет над видеоконференцсвязью. Освещается процесс проведения судебных заседаний в режиме онлайн на специальных платформах судов таких стран, как США, Франция, Англия, Республика Казахстан, Франция. Судебное разбирательство в режиме онлайн облегчает доступ к правосудию, позволяет ускорить разрешение споров и способствует экономии судебных издержек за счет оптимизации судебных разбирательств в режиме онлайн. Оно также помогает в разработке проектов судебных решений

для судей, что приводит к снижению их нагрузки, позволяет онлайн-судам оценивать или анализировать качество судебных услуг.

Ключевые слова: судебное заседание в режиме онлайн, электронный суд, видеоконференцсвязь, платформа.

ONLINE LITIGATION – A NEW STAGE IN THE VIRTUALIZATION OF CIVIL PROCEEDINGS

Pirmatov Otabek Shavkatovich,

Acting Assistant Professor
of the Department of Civil Procedural and
Economic Procedural Law,
Tashkent State University of Law,
Doctor of Philosophy in Law (PhD)

Abstract. This article discusses the issue of introducing in our country the conduct of online court hearings along with the video conferencing mode. It was emphasized that online court hearings allow our citizens to defend their rights and legitimate interests from home during the Covid-19 pandemic. It is argued that at the online court sessions, the parties can attend the court session from their home, from work. The opinions of scientists from foreign countries on the conduct of online court hearings are presented. This article also analyzes the procedure for conducting synchronous and asynchronous court hearings, which is unusual for the Republic of Uzbekistan. At the same time, aspects of online court hearings are highlighted, which take precedence over video conferencing. The process of online court hearings on special platforms of courts of such countries as the USA, France, England, the Republic of Kazakhstan, France is covered. Online litigation facilitates access to justice, expedites dispute resolution and helps save litigation costs by streamlining online litigation. It also assists in the development of draft judgments for judges, which results in reduced workload for judges, allowing online courts to assess or analyze the quality of judicial services.

Keywords: online litigation, electronic court, video conferencing, platform.

Kirish

Onlayn sud majlislari Covid-19 pandemiya-si sharoitida ommalashib bormoqda. Onlayn sud majlisi, ya'ni "E-litigation" iborasi 1970-yillarda AQSH sudlarida kompyuter texnologiyalarini keng qo'llash orqali vujudga kelgan. Nikolay Andrianov ta'kidlaganidek, onlayn sud majlisi boshqa sud yordamini talab qilmaydi (ko'pincha sudlar texnik imkoniyatlar yo'qligi sababli videokonferensaloqa o'tkazishni rad etadi). Ikkinchidan, yig'ilishning ushbu formati taraf uchun ancha qulayroqdir, chunki u sudga kelib o'tirmaydi. Uchinchidan, onlayn sud majlisi davomida sud bilan aloqa si-fati videokonferensaloqa vaqtidan ancha yuqori bo'lishi mumkin, bunda sud zalidagi mikrofonlar jarayon ishtirokchilaridan ancha uzoqroqda joy-lashgan bo'ladi [1].

Ridvan Arifinning ta'kidlashicha, Indonezi-yada sud platformalarining yaratilishi to'rtinchi sanoat inqilobi sharoitida sud qarorlarining ijro-si, huquqiy yordam, sud xizmatini yaxshilash im-konini bergan [2].

Kirill Korshunov quyidagilarni ta'kidlab o'tadi: "Onlayn sud majlislari videokonferensiyalardan

farq qiladi, chunki onlayn sudda boshqa sudlar bi-lan bog'lanish shart emas. Shuning uchun arizalar tezroq ko'rib chiqiladi.

Amalda arbitraj sudlari tez-tez videokon-ferensaloqani tashkil qilishda yordam so'rab, umumiy yurisdiksiya sudlariga murojaat qiladi. Agar videokonferensaloqa yordamida yig'ilishda ishtirok etish to'g'risidagi iltimosnoma qondiril-sa, sud jarayoni ishtirokchisi videokonferensaloqa tashkil etilgan sudga kelishi kerak bo'ladi. Ushbu sudning sudyasi protsess ishtirokchisining shaxsi-ni aniqlaydi va uning vakolatlarini tekshiradi.

Onlayn yig'ilishda ishtirok etish boshqa sud-ning yordamini talab qilmaydi. Sud jarayoni ishtirokchisi onlayn sud majlisida uydin yoki ofis-dan qatnashishi mumkin" [3].

Rus huquqshunoslari Ridvan Arifin, Niko-lay Andrianovlarning fikriga qo'shilgan holda, aytishimiz mumkin, MDH mamlakatlarining sud tizimida allaqachon videokonferensaloqa rejimi joriy etilgan. Biroq videokonferensaloqa rejimi boshqa sudlarning yordamini talab qiladi.

Jazoirlik professor Xachina Cherrouning ta'kidlashicha, elektron sud jarayoni taraflar-

ga an'anaviy qog'oz ko'rinishidagi xizmatlar va ma'lumotlarni taqdim etish, Internet orqali sud xizmatlari ko'rsatishni anglatadi.

Material va metodlar

Angliyada Money Slaim Online (pullik da'volar) tizimi orqali elektron ariza berish mumkin. Secure Credential platformasida hisob qaydnomasini ro'yxatdan o'tkazish, 100 000 funt sterlingga cha bo'lgan summalar va ikkitadan ko'p bo'lmagan javobgar bo'lganda, ushbu platformadan foydalanish mumkin. Ushbu platformadan foydalanilganda, davlat bojidan imtiyoz beriladi.

Sud majlislarida ishtirokchilar ishdagi asosiy hujjatlar, murojaat qilmoqchi bo'lgan qonun hujjatlari to'g'risidagi ma'lumotlar ko'rsatilgan xotira kartasini taqdim etishlari shart.

Sud majlislari videotasvirga yozib olinadi va real vaqt rejimida internet orqali efirga uzatiladi.

Fransiyada elektron sud hujjatlari va elektron sudga chaqiruv xatlari taraflarning roziligi bilan amalga oshiriladi. Buning uchun e-Barreau mobil versiyasidan foydalanish mumkin.

Biroq interfeysda sudlar hal qiluv qarorining to'liq matnini, ayniqsa, protsess ishtirokchilarining ism-familiyalarini e'lon qilishga haqli emas. Taqiqni buzganlik uchun jinoiy javobgarlik mavjud. Shu bilan birga, Fransiya kassatsiya instansiya sudining barcha qarorlarini e'lon qilishi lozim.

Germaniyada sudlarga murojaat qilish imkonini beradigan EGVP pochta nomi bepul dastur mavjud. EGVP hujjatlarni topshirish, qabul qilish va qayta ishlash, avtomatik elektron pochta xabar-nomalari olish va h.k. imkonini beradi. Bundan tashqari, pullik shaxsiy hisob yordamida qarshi taraf bilan muzokara olib borish va u tomonidan taqdim etilgan hujjatlarga e'tiroz bildirish mumkin. Sud qarorlari elektron shaklda qabul qilinadi va rasmiy veb-saytlarda e'lon qilinadi [4].

Italiyada Processo Civile Telematico elektron fuqarolik protsessual tizimi orqali da'vo arizalari topshirish va sud qarorlari nusxalari bilan tanishish mumkin. ERI bilan imzolangan elektron hujjatlar Pek nomli elektron pochta tizimi orqali yuboriladi.

PolisWeb tizimi fuqarolik, iqtisodiy arbitraj ishlariga oid ma'lumotlar olish imkonini beradi. Onlayn sud majlislari Processo Civile Telematico platformadagi raqamli papkada bo'lib o'tadi. Unda pochta orqali yuborilgan elektron hujjatlar ham,

sud tomonidan qabul qilingan hujjatlar ham saqlanadi.

Processo Civile Telematico platformasiga foydalanuvchi maxsus elektron pochta manzili orqali kirish huquqiga ega. Bu platforma elektron so'rovlar yuborish va da'vo arizalari hamda ularning ilovalari, sud qarorlari bo'yicha virtual maslahatlar olish imkonini beradi.

Singapurda e-Litigation elektron sud tizimidan faqat advokatlik firmalari va davlat idoralari foydalanishi mumkin. Tizimga kirish uchun Sing-Pass elektron identifikatori kerak bo'ladi. Tizim orqali elektron hujjatlarni sudlarga topshirish, ish materiallarini saqlash, olish va yangilash, eService yordamida sud hujjatlarini yuridik firmalarga yuborish; ish holatlariga oid bildirishnomalar va ogohlantirishlarni olish; hisobotlar yaratish, tezkor kirish yordamida tugallangan sud ishlarini qidirish mumkin [5].

Onlayn sud jarayoni taraflarning o'zaro roziligi asosida amalga oshiriladi va sud esa ularni onlayn sud jarayonining aniq tartibi, asosiy shakllari, ularning huquq va majburiyatlari, huquqiy oqibatlari, operatsion amaliyoti to'g'risida xabardor qiladi.

Onlayn sud jarayoni platformasida taraflar dalil almashish, sinxron yoki nosinxron sud majlislarida ishtirok etishlari mumkin. Agar taraflar dalillarni onlayn almashishga rozi bo'lsalar-da, lekin sud majlisi bo'yicha kelisha olmasalar, dalillarni sud platformasida almashishlari mumkin bo'ladi.

Tadqiqot natijalari

Onlayn sud jarayonlari va odatdagi sud jarayonlari bir xil yuridik kuchga ega bo'lishi lozim.

Onlayn sud ishlarini yuritishda quyidagi prinsiplarga amal qilish zarur:

1) ixtiyoriylik tamoyili. Taraflarning sud jarayonini qanday tartibda (onlayn yoki oflayn) tanlash huquqi hurmat qilinadi va ushbu huquq kafolatlanadi. Taraflarning rozilgisiz sud jarayoni onlayn tartibda o'tkazilmaydi;

2) huquqlarni himoya qilish tamoyili. Taraflarning onlayn sud majlisi to'g'risida ogohlantirish, xabarnoma yuborish, o'zga shaxslarning sud majlislariga aralashishiga yo'l qo'ymaslik va taraflarning sud huquqlarini buzmaslik;

3) qulaylik tamoyili. Axborot texnologiyalarini qo'llashni kuchaytirish orqali taraflar uchun sud xarajatlarini kamaytirish va nizolarni hal qilish samaradorligini oshirish. Onlayn sud majlislari

voyaga yetmaganlar, qariyalar va nogironlar kabi ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamga sud xizmatlaridan foydalanish uchun qulayliklar yaratishi;

4) xavfsizlik va ishonchlilik tamoyili. Onlayn sud majlislarida tijorat sirlari, oila bilan bog'liq sirlar, shaxsiy ma'lumotlar himoya qilinadi. Onlayn sud ishida ma'lumotlar xavfsizligi kafolatlanadi.

Onlayn sud ishlarini yuritishda xalq sudi taraflar roziligini oladi va onlayn sud jarayonining o'ziga xos havolalari, asosiy shakllari, huquq va majburiyatlari, huquqiy oqibatlari va ishlash usullari to'g'risida xabar beradi.

Agar taraflar onlayn sud jarayonini qo'llashga rozi bo'lsa, lekin onlayn sud jarayonlarida ishtirok etmasa yoki protsessual muddat ichida oflayn ish yuritishga o'tkazish to'g'risida ariza bermagan bo'lsa, sud arizani ko'rmasdan qoldirishi mumkin.

Onlayn sud jarayonlarida ishtirok etayotgan shaxslar sud platformasida haqiqiy ism-familiyasi bilan ro'yxatdan o'tishlari lozim. Fuqarolik ishlari bo'yicha sudlar platformada taraflar va protsess boshqa ishtirokchilarining haqiqiy telefon raqami, yashash guvohnomasi (pasport, ID karta) raqami, yashash manzili, yuridik shaxslarning joylashgan manzili, bank hisob raqamlarini taqqoslash orqali ularning haqiqiylikini tekshiradi. Shaxsni onlayn identifikatsiyalash tekshiruv tugagandan so'ng ularga sud majlisiga kirish uchun login va parol beriladi.

Onlayn sud muhokamasida ishtirok etayotgan protsess ishtirokchilari sud jarayoni platformasining maxsus login va parolini to'g'ri saqlashlari shart. Maxsus login va parol sud jarayoniga kirish, shaxsni tasdiqlash imkonini beradi.

Fuqarolik ishlari bo'yicha sud onlayn tartibida dalil almashish, sud majlislarida ishtirok etishda shaxsni yana bir bor tasdiqlash lozim bo'ladi. Agar, haqiqatan ham, zarur bo'lsa, oflaynda sud uning shaxsini tasdiqlaydi.

Fuqarolik ishlari bo'yicha sudlar onlayn tartibda amalga oshirilganda, tijorat sirlari, shaxsiy, oilaviy masalalar bo'yicha ma'lumotlar qonun bilan himoya qilinadi.

Agar da'vogar da'vo arizasini onlayn tarzda topshirsa, sud da'vo arizasi va unga ilova qilingan hujjatlar bo'yicha quyidagi harakatlarni amalga oshiradi:

1) sud xarajatlari to'langan bo'lsa, dalillar va boshqa hujjatlar taqdim etilgan bo'lsa, fuqarolik ishining ro'yxatga olinganligi va fuqarolik ishining

ish yurituviga qabul qilinganligi to'g'risidagi bildirishnomani yuboradi;

2) agar taqdim etilgan materiallar talabga javob bermasa, ish hujjatlariga qo'shimchalar va tuzatishlar kiritish to'g'risida o'z vaqtida xabardor qilinadi, qo'shimchalar hamda tuzatishlarning mazmuni, muddatlari to'g'risida aytiladi. Ishni qabul qilish vaqti qo'shimcha materiallarni olgan kundan boshlab qayta hisoblanadi;

3) materiallarga qo'yilgan talablarga javob bermasa, da'vogar qo'yilgan talablarni bajarmasa hamda mazkur ish fuqarolik sudiga taalluqli bo'lmasa, onlayn arizani qabul qilishni rad qiladi.

Agar taraflar ariza, shikoyat va boshqa materiallarni onlayn tarzda yuborgan bo'lsa, fuqarolik ishlari bo'yicha sud taraflardan ularning qog'oz nusxalarini taqdim etishni talab qilmaydi.

Agar fuqarolik ishi bo'yicha onlayn ish boshlansa, fuqarolik ishlari bo'yicha sud taraflar yoki sudning boshqa ishtirokchilaridan sud jarayonida onlayn ishtirok etishga rozilik so'raydi. Agar xabardor qilingan shaxs onlayn usuldan foydalanishga rozilik bildirs, u xabarnomani olgandan keyin uch kun ichida sud platformasi orqali o'z shaxsini ro'yxatdan o'tkazadi. Agar xabardor qilingan shaxs onlayn usuldan foydalanishga aniq rozilik bermasa va fuqarolik ishlari bo'yicha sud tomonidan belgilangan muddat ichida sud jarayoniga ro'yxatdan o'tib, tizimga kira olmasa, xabardor qilingan shaxs tegishli sud jarayonlari oflayn rejimda o'tkaziladi.

Taraflar platforma orqali sud hujjatlari va materiallarini to'ldirishlari mumkin. Masalan, da'vo arizasi, qarshi da'vo arizasi, ishonchnoma va boshqa yozma dalillar.

Taraflar oflayn fuqarolik sud ishi hujjatlari yoki dalil materiallarini elektron tarzda qayta ishlashlari va ularni skanerlash, qayta suratga olish yoki transkripsiya qilish orqali sud jarayonining platformasiga yuklashlari mumkin. Agar da'vo materiallari elektron ma'lumotlar bo'lsa va sud jarayoni platformasi elektron ma'lumotlarni saqlaydigan platformaga ulangan bo'lsa, taraflar elektron ma'lumotlarni to'g'ridan-to'g'ri sud jarayoniga yuborishlari mumkin.

Agar taraflarga elektron materiallarni topshirish, haqiqatan ham, qiyin bo'lsa, fuqarolik ishlari bo'yicha sud taraflarga oflayn rejimdagi materiallarni elektron tarzda qayta ishlash va ularni sud jarayoniga olib kirishga yordam berishi mumkin.

Taraflar taqdim etgan elektron materiallar fuqarolik ishlari bo'yicha sud tomonidan ko'rib chiqilib, tasdiqlanganidan keyin to'g'ridan-to'g'ri sud jarayonida qo'llanilishi mumkin. Sud muhokamasida quyidagi holatlarda sud taraflardan hujjatlarning asl nusxalarini taqdim etishni talab qiladi:

- 1) qarshi taraf elektron materialning asl nusxasiga zid ekanligini isbotlovchi dalillar taqdim qilsa;
- 2) elektron materiallar mazmuni aniq bo'lmasa yoki tartibsiz shaklda taqdim etilgan bo'lsa;
- 3) fuqarolik ishlari bo'yicha sud hujjatlarning asl nusxalarini topshirishni zarur deb bilsa.

Quyidagi hollarda fuqarolik ishlari bo'yicha sud hujjatlarning asl nusxasini talab qilmaydi:

- 1) qarshi taraf elektron materialning asl nusxaga mos kelishiga hech qanday e'tiroz bildirmagan bo'lsa;
- 2) elektron hujjatlar notarius tomonidan tasdiqlangan bo'lsa;
- 3) elektron materiallar oldingi sud jarayonlarida taqdim etilgan va fuqarolik ishlari bo'yicha sud tomonidan qabul qilingan bo'lsa;
- 4) elektron materiallar asl nusxalari onlayn yoki oflayn usullar bilan taqqoslangan bo'lsa;
- 5) elektron materiallar asl nusxalariga mos kelishini isbotlovchi boshqa dalillar mavjud bo'lsa.

Shuningdek, fuqarolik ishlari bo'yicha sud taraflar ishning holatlariga asoslanib, onlayn tartibda dalillar almashish, sud majlisini sinxron yoki nosinxron usulda o'tkazishni tanlashi mumkin.

Taraflar bir vaqtning o'zida onlayn tarzda dalillarni almashishni tanlasalar, ular fuqarolik ishlari bo'yicha sudi tomonidan belgilangan vaqtda sud jarayoniga kirishadi va sud jarayoniga olib kelingan dalillar va boshqa materiallar yoki ularning nusxalarini almashadilar. Bir-biriga o'zaro so'rovlar yuborishadi.

Taraflar nosinxron tarzda dalillarni almashishni tanlasalar, ular fuqarolik ishlari bo'yicha sud tomonidan belgilangan oqilona muddat ichida sud jarayonining platformasiga alohida kirishi, sud jarayoniga olib kirilgan dalil materiallarini tekshirishi va o'zaro so'rov xulosalarini berishi kerak bo'ladi.

Agar taraflar dalillarni onlayn almashishga rozi bo'lsa, lekin aniq usul bo'yicha kela olmasalar, bir vaqtning o'zida onlayn dalillar almashinuvi qo'llaniladi.

Fuqarolik ishlari bo'yicha sud dalillarning haqiqiyliги, qonuniyligi va ahamiyatligini tas-

diqlaydi. Fuqarolik ishlari bo'yicha sud tomonidan tasdiqlanmagan dalillar sud tomonidan baholanmaydi.

Taraflar tomonidan taqdim qilingan dalillar blokcheyn texnologiyasi orqali saqlansa, mazkur dalillar qonunchilik tartibiga zid bo'lmasa, sud tomonidan maqbul dalil sifatida baholanadi.

Agar taraflardan biri blokcheyn texnologiyasiga asoslangan elektron dalillarning haqiqiy emasligini da'vo qilsa va sabablarni isbotlash yoki tushuntirish uchun dalillar keltirsa, fuqarolik ishlari bo'yicha sud qarshi tarafning iltimosnomasini ko'rib chiqadi.

Fuqarolik ishlari bo'yicha sud blokcheyn texnologiyasida saqlangan elektron ma'lumotlarni saqlash bilan bog'liq texnik masalalar bo'yicha fikr bildirish uchun sud ekspertizasi tayinlashi yoki mutaxassis fikrini olishi mumkin.

Quyidagi hollarda sud majlisi nosinxron tarzda olib boriladi:

- 1) taraflar uchun bir vaqtning o'zida sud jarayonida ishtirok etish qiyin bo'lsa;
- 2) taraflardan biri nosinxron sud majlisi o'tkazish to'g'risida yozma ariza bersa hamda barcha taraflar bunga rozi bo'lsa.

Fuqarolik ishlari bo'yicha sud taraflarning xohish-istaklari, ishning holati, ijtimoiy ta'siri, texnik shartlari va boshqa omillarni inobatga olgan holda, onlayn sud jarayonini videoqayd etishga ruxsat berishi mumkin hamda bu haqda ajrim chiqarishi lozim.

Fuqarolik ishlari bo'yicha sud taraflarning hech biri texnik sharoitiga ko'ra, onlayn sud majlisida ishtirok etolmasligini aniqlasa, ishda ishtirok etuvchi shaxslarni tekshirish zarurati bo'lsa (egizaklar, o'xshash opa-singil, aka-ukalar), ko'chmas obyektlarni joyida ko'zdan kechirish kerak bo'lsa, fuqarolik ishi qiyin va murakkab, ko'plab dalillar mavjud va onlayn sud jarayonini qo'llash faktlarni aniqlash va qonunni qo'llash uchun qulay bo'lmasa, fuqarolik ishida milliy xavfsizlik yoki davlat siri bilan bog'liq ma'lumotlar bo'lsa, bu ish katta ijtimoiy ta'sirga ega va unga keng jamoatchilik e'tibori qaratilgan bo'lsa, fuqarolik ishlari bo'yicha sud onlayn sud muhokamasi uchun mos bo'lmasa, boshqa holatlar mavjud deb hisoblasa, ishni odatiy tartibda o'tkazish to'g'risida ajrim qabul qiladi.

Onlayn sud majlisida fuqarolik ishini sudga tayyorlash, sud muhokamasi, dalillarni baholash va

boshqa harakatlar protsessual qonunchilikning tegishli qoidalariga muvofiq amalga oshirilishi lozim.

Fuqarolik ishlari bo'yicha sud fuqarolik sud ishi onlayn yoki oflayn rejimda o'tkazilishi to'g'risida taraflarni ogohlantirishi lozim.

Onlayn sud muhokamasida davlat gerbi aks etgan, sudyaning ism-sharifi ko'rinadigan holatda olib borilishi zarur.

Onlayn sud majlisini sayyor tarzda, ya'ni fuqarolik ishlari bo'yicha sudning binosidan boshqa joyda onlayn sud tashkil qilish zarur bo'lsa, sayyor onlayn sud majlisini sud raisi tasdiqlab berishi kerak.

Onlayn sud jarayonida ishtirok etayotgan shaxslar sud majlisida tinch, boshqa shaxslarning aralashuviz, kerakli yorug'lik mavjud bo'lgan, aloqa signali yaxshi joyni tanlashi kerak hamda audio va video effektlarga ta'sir ko'rsatadigan joyda qatnashmasligi zarur. Boshqa shaxslarning aralashuvi, aloqaning sifatsizligi sud jarayonining jiddiy buzilishiga olib keladi. Zarur bo'lganda, fuqarolik ishlari bo'yicha sud taraflardan belgilangan joyda onlayn sud jarayonini o'tkazishni talab qilishi mumkin.

Tarmoqning ishlamay qolishi, uskunaning shikastlanishi, elektr ta'minotining uzilishi yoki fors-major hollari bundan mustasno, agar taraf onlayn sababsiz sud majlisida qatnashmasa, u "sudga kelishdan bosh tortgan" hisoblanadi.

Onlayn sud majlislarida ishtirok etayotgan shaxslar odob-axloq qoidalari va sud intizomiga rioya qilishlari shart.

Agar guvohlar onlayn sud majlisida ishtirok etayotgan bo'lsalar, fuqarolik ishlari bo'yicha sud ularning ishga aralashuviga yo'l qo'ymasligini ta'minlashi kerak. Onlayn guvohlik xonasi va boshqa holatlar sud platformasida shakllantirilishi lozim. Sud zarur deb topsa, guvohni oflayn rejimda ko'rsatma berish uchun sudga chaqirishi mumkin.

Fuqarolik ishlari bo'yicha sudning rozilgisiz hech kim qonun va qoidalarni buzgan holda, onlayn sud jarayonini o'z ichiga olgan audio, video va grafik materiallarni yozib olishi, saqlashi yoki tarqatishi mumkin emas.

Onlayn sud muhokamasi qo'llaniladigan holatlarda fuqarolik sud ishi jarayonida elektron fayllar yaratilishi kerak. Elektron arxivlarni topshirish, saqlash va ulardan foydalanish sudning ichki tartib-qoidalariga muvofiq amalga oshiriladi.

Agar ishda qog'oz materiallar bo'lmasa yoki barcha qog'oz materiallar elektron materiallarga aylantirilgan bo'lsa, birinchi instansiya sudi ish

hujjatlarini apellyatsiya instansiyasiga topshirishda qog'oz fayllar o'rniga elektron fayllardan foydalanishi mumkin.

Qog'oz hujjatlar materiallari mavjud bo'lsa, onlayn sud jarayoniga taalluqli bo'lgan hollarda, fayllar tegishli ichki qoidalariga muvofiq topshiriladi va saqlanadi.

Onlayn sud platformasida elektron materiallarni topshirish, ijro varaqalarini elektron tarzda MIBga yuborish mumkin.

Fuqarolik ishlari bo'yicha sudlar platforma orqali mulkka taqiq qo'yilganini tekshirish, onlayn tartibda narxlarni aniqlash va mol-mulkni baholash, onlayn auksion platformalar va kredit tizimlaridan qarzdorlikni aniqlashtirishi mumkin.

Mulkni tekshirish, unga nisbatan da'vo ta'minlash choralarini ko'rish onlayn tarzda amalga oshirilishi mumkin.

Onlayn sud muhokamasida ishtirok etuvchi tegishli subyektlar ma'lumotlar xavfsizligi va shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha tegishli qonun va qoidalariga rioya qilishlari, shuningdek, ma'lumotlar xavfsizligi va shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish majburiyatlarini bajarishlari shart. Fuqarolik ishlari bo'yicha sud tomonidan qonunga muvofiq oshkor qilinganlardan tashqari, hech kim qonun hujjatlari va me'yoriy hujjatlar buzilgan holda, onlayn sud jarayonlari ma'lumotlarini oshkor qilish, tarqatish va ulardan foydalanishga haqli emas.

Fuqarolik ishlari bo'yicha sud shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va sud ishlarini yuritishni buzish holatlarini aniqlasa, tegishli shaxslar va xodimlar qonuniy javobgarlikka tortilishi mumkin. Zarurat tug'ilganda, jinoiy javobgarlikka tortish maqsadida ma'lumotlar prokuratura organlariga yuborilishi lozim.

Tijorat sirlari, davlat sirlari, oilaviy yoki shaxsiy ma'lumotlar onlayn sud jarayonida oshkor qilinmaydi. Bunday turdagi fuqarolik sud ishlari onlayn sud jarayonining audio, video, grafik yoki matnli materiallarini yozib olish, saqlash yoki tarqatish mumkin emas.

Tadqiqot natijalari tahlili

Bizning nazarimizda, onlayn sud – bu fuqarolik sud ishini onlayn tarzda ro'yxatdan o'tkazish, onlayn tarzda davlat bojini to'lash, sud hujjatlarini yuborish va onlayn chaqiruv qog'ozlari orqali taraflarni ogohlantirish, maxsus platformada sud muhokamasini o'tkazish hamda sudning hal qiluv qarorini e'lon qilishidir.

Onlayn sud muhokamalari odil sudlovga erishishni osonlashtiradi, nizolarni tezroq hal qilish imkonini beradi, sud jarayonini onlayn rejimga o'tkazish orqali sud xarajatlarini tejashga yordam beradi. Bundan tashqari, sudyalarga uchun sud qarorlari loyihasini ishlab chiqishda ko'maklashadi, natijada sudyaning ish hajmini oshiradi.

Onlayn sud xizmatlari sifatini baholash yoki tahlil qilish imkonini beradi.

AQSH, Singapur, Irlandiya, Vengriya kabi mam-lakatlar sud majlislarida audio yozib olish va uni transkripsiya qilish tizimlari keng qo'llanilmoqda. Ovoz yozib olish sud kotiblarining ishini osonlashtiradi. Singapurda stenograf to'g'ri chiqishi uchun sudya va taraflar o'z ko'rsatmalarini takrorlashi mumkin.

Onlayn sud majlislari quyidagi afzalliklarga ega:

- masofadan turib sud majlisida ishtirok etish imkoniyatining mavjudligi (sudning mobil ilovalardan foydalanish orqali);
- nosinxron sud majlisining mavjudligi;
- avtomatlashtirilgan protseduralar orqali sud hujjatlari va sud harakatlarini kuzatib borish imkoniyati berilishi;

– sudyalarga tomonidan sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanib, ish materiallarini tahlil qilgan holda qaror qabul qilish;

– audio protokol tizimlaridan foydalanish imkoniyati;

– sud hujjatlarini avtomatlashtirilgan holda tarqatish (chaqiruv qog'ozlari, sud topshiriqlari va boshqalar);

– hujjatlarning to'liq hajmda ekanligini elektron ko'rib chiqish imkoniyati mavjud bo'ladi.

Xulosalar

Onlayn sud jarayonlarini standartlashtirish, Internet bilan bog'liq nizolarni hal qilish uchun Internet texnologiyasidan foydalanish taraflar uchun sud jarayonini osonlashtirish va ishlarni ko'rib chiqish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Onlayn sud jarayonlarini o'tkazish uchun normativ talablarni soddalashtirish va ulardan foydalanish amaliyotini mos ravishda kengaytirish, fuqarolik sud ishlarini ko'rib chiqishni yanada avtomatlashtirish va robotlashtirish, texnologiyalarni soddalashtirilgan tartibda ish yuritishga joriy etishimiz mumkin.

REFERENCES

1. Shortreed. Online legal magazine. Available at: <https://shortread.ru/kak-hodatajstvovat-o-provedenii-on-lajn-zasedaniya-chtoby-arbitrazhnyj-sud-ego-dovletvoril/>.
2. Arifin R. Legal Services and Advocacy in the Industrial Revolution 4.0: Challenges and Problems in Indonesia, Indonesian Journal of Advocacy and Legal Services, vol. 1, pp. 159-162. DOI: <https://doi.org/10.15294/ijals.v1i2.36488/>.
3. Platforma. Pervyj v rossii servis po finansirovaniyu sudebnyh sporov [Platforma is the first russian dispute financing service]. Available at: <https://platforma-online.ru/media/detail/onlayn-zasedaniya-v-arbitrazhnykh-sudakh-kak-yuristy-polzuyutsya-ovym-servisom/>.
4. Jelektronnoe pravosudie v stranah mira [Electronic justice around the world]. Available at: <https://ilex.by/news/elektronnoe-pravosudie-v-stranah-mira/>.
5. Lupo G., Bailey J. Designing and Implementing e-Justice Systems: Some Lessons Learned from EU and Canadian Examples. Laws, 2014, no. 3, pp. 353-387. DOI: 10.3390/laws3020353.
6. E-justice: enhancing transparency, effectiveness and access to justice. Available at: <https://www.un.org/ruleoflaw/blog/2016/06/e-justice-sharing-national-experiences-in-enhancing-transparency-effectiveness-and-access-to-justice/>.
7. How the U.S. can compete with China on digital justice technology. Available at: <https://www.brookings.edu/techstream/how-the-u-s-can-compete-with-china-on-digital-justice-technology/>.
8. E-justice: does electronic court reporting improve court performance? Available at: <https://blogs.worldbank.org/europeandcentralasia/e-justice-does-electronic-court-reporting-improve-court-performance/>.
9. Velicogna M. Electronic Access to Justice: From Theory to Practice and Back, Droit et cultures [En ligne], 61, 2011-1, mis en ligne le 18 octobre 2011, consulté le 22 décembre 2021. Available at: <http://journals.openedition.org/droitcultures/2447>.
10. Quality of justice including digital transformations of the judiciary. Available at: <https://www.coe.int/en/web/cepej/cepej-work/quality-of-justice/>.

YURIDIK FANLAR AXBOROTNOMASI

ВЕСТНИК ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК

REVIEW OF LAW SCIENCES

Huquqiy ilmiy-amaliy jurnal

Правовой научно-практический журнал

Legal scientific-practical journal

2021/4

BOSH MUHARRIR:

Tashkulov Akbar Djurayevich
Toshkent davlat yuridik universiteti rektori

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Salayev Nodirbek Saparbayevich
Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor, y.f.d.,
professor

Mas'ul muharrir: O. Choriyev

Muharrirlar: Sh. Jahonov, K. Abduvaliyeva,
F. Muhammadiyeva, Y. Yarmolik

Texnik muharrirlar: U. Sapayev, D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahar, Sayilgoh ko'chasi, 35.
Tel.: (0371) 233-66-36 (1169)

Web-sayt: www.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Jurnal 24.11.2021-yilda tipografiyaga
topshirildi. Qog'oz bichimi: A4.
Shartli 23,52 b.t. Adadi: 100. Buyurtma: № 63.

TDYU tipografiyasida chop etildi.